

21. YÜZYILDA 'MİLLİYETÇİLİKLER MESELESİ' ÜZERİNE (5)

NİHAİ SONUÇ YOK: MİLLİYETÇİLİKLER ÜZERİNE DÜŞÜNMENİN VE SÖYLEMENİN SIRADANLIĞI KARŞISINDA HAKİKİ SİYASET

Dr. ERSİN DOYRAN

Referans için: Doyan, Ersin. "21. Yüzyılda 'Milliyetçilikler Meselesi' Üzerine (5) - Nihai Sonuç Yok: Milliyetçilikler Üzerine Düşünmenin ve Söylemenin Sıradanlığı Karşısında Hakiki Siyaset". INSAMER Analiz. 26.08.2022.

Analiz

Üçüncü binyılın başında 'milliyetçilikler meselesi'nin farklı yönlerine dokunmaya çalıştığım beş bölümlük yazı dizisinin, bu son parçasında izin verirseniz esas olarak bir tehlikeye işaret etmek istiyorum. Böyle olduğu için belki de bu denemenin bizatihi kendisi de tehlikeli addedilebilir. Çünkü -en baştan ifade edeyim- bu yazıda küresel ölçekte tırmandırılan milliyetçilik, ırkçılık, popülizm, hükümlanlık... söylemlerinin insanlığın geleceği adına ne kadar tehlikeli olduğu gerçeğini en azından şimdilik dile getirmeyeceğim; belki bu söylemlerin ve cereyanların kendilerinden kat be kat daha tehlikeli olduğuna inandığım

bir başka olguya dikkatinizi çekmek isterim: Milliyetçilik ve tehlikeleri üzerine düşünmek ve söylemek bugün o kadar banalleşti ki onca söylenenlere, yazılıp çizilenlere rağmen pek çok kişi gerçekte koparılan bunca kıyamet karşısında yaşananların oldukça 'önemsiz' ve 'sıradan' olduğunu düşünmeye meyletti. Diğer pek çoğu da esas tehlikenin milliyetçi ideologların ve politikacıların bağıra çağıra işaret ettiği yerde olduğuna inanmıştı. Kehanet tutmadı! Peki, ya tutarsa hangi gezegene göç edeceğiz? Belki de bu defa bir yüzyıl öncesine kıyasla iftihar ettiğimiz bu kadar teknolojik 'ilerleme' ve

'imkân,' bazı ellerde tarihsel 'kötülüğün sıradanlığı' olgusu ile birleşerek insanlığın sonunu getirmeye hazırlanmaktadır.

Ertelenmiş ve sürekli yeniden ertelenen zamanlarda yaşamak zordur. Gerçekte bu durumda yaşamaktan dahi bahsedilemez. Kişi gelecek bir zamanda yaşayacakları uğruna içinde bulunduğu an'ı iptal eder. Bekler. Belirsiz bir gelecekteki belirsiz bir an'ı bekler. Belirsizliği beklemek, beklemenin doğasında var olan ağırlığı bir kat daha arttırır. Hareketsizlik, ertelenmiş zamanların en temel karakteristiğidir. Hareketsiz bir yaşamdan bahsetmek mümkün müdür? Her canlının yaşamı hareketle başlar. Öyle ki hareket başlı başına yaşam belirtisi olarak algılanır. Ertelenmiş zamanlar, Jean Baudrillard'ın *Çaresiz Stratejiler*'indeki (çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021) etkileyici ifadeleriyle "herkesin her şeyden haberdar olup hiçbir şey yapmadığı, her şeyle dayanışma içinde görünüp yerinden bile kıpırdamadığı..." zamanlardır. Belki ertelemenin ardında yatan en önemli etken bireyin ve toplumun kendini çaresiz hissedişidir. Bu duygu, hareketin önündeki en temel engellerden biridir. Çaresizlik çoğu zaman hareketsiz kılar. Yine de çaresiz kişi ve toplumlar konuşmaktan ve 'çaresiz stratejiler' geliştirmekten geri durmazlar. Bu, onlara sahte bir 'bir şeyler yapıyormuş olma' hissi verir. Oysa bugün performatif bir self-kandırmaca, ertelenmiş zamanların üzerini örtmektedir.

Milliyetçilik cereyanları, aslında Fransız Devrimi'nden bu yana her devirde toplumsal-kültürel açıdan hâkim ideoloji olma vasfını bir biçimde devam ettirdi. Bu arada farklı düşünce gelenekleriyle ilişkiye geçti, değişik formlar kazandı. İktidar erkini doğrudan elinde tuttuğunda ülke içinde sert ve tehlikeli toplumsal mühendislik projelerini uygulamaya geçirmekten geri durmadı; diğer durumlarda 'vatanseverlik'ten dine, kapitalizmden sosyalizme pek çok kavram, olgu ve sistemle iç içe veya yan yana gelerek yeni siyasi kalıplar ve ittifaklar geliştirdi. Aslında otoriter yüksek milliyetçilik daima bir hükümlanlık ideolojisiydi. Öte yandan sabit ve fetişleştirilmiş aidiyetlere yaslandığı için, geliştirdiği tüm politik ilişki ve ittifaklara rağmen, her zaman kapalı bir ideoloji olarak kaldı. Sadece kendisi kapanmadı, milliyetçiliğin siyaseti (*the politics of nationalism*) hakiki siyasetin (*true politics*) zeminini de kapattı.

20. yüzyıl büyük bölümüyle bir '**milliyetçilikler çağı**' idi. Ne var ki en parlak ve başarılı günlerini oldukça uzak ve zaferlerle dolu bir geçmişte arayan bir topluluğun nostaljik bir gelecek tahayyülü ancak ve ancak kendisi gibi diğer milliyetçiliklerle bir çatışma öngörüsü üzerine kurgulanabilirdi. Son kertede tarihî deneyim ortaktı; tüm 'uluslar' ortak bir zamanı yaşamışlardı. O hâlde sadece tek bir ulusa ait bir gelecek tahayyülü, diğerlerinin tarihsel hafızadan silinmesini gerektirecekti. Oysa hafıza canlı ve

oracıkta duran bir şeydi. Hafızanın yok edilmesi yalnızca bir biçimde mümkün görünüyordu: ortak hafızaya ve birlikte yaşanmış deneyime sahip 'öteki'lerin ortadan kaldırılmasıyla. Elbette bu, vahşice olduğu kadar gerçekleştirilmesi de güç bir projeydi. Zira milliyetçiler düşman kardeşlerdi. Tarihsel, toplumsal ve politik var oluşları birbirine çok benzer süreçlere dayanıyordu. Birbirlerinden çok şey öğrenmişlerdi. Şimdi ise bindikleri dalı kesmeye niyetlenmişlerdi. Reel politik kibir, hayali bir hükümrانlık tutkusuyla her şeyi yaptırabilirdi. Öyle de oldu!

Çoğu tarihçi ve siyaset bilimci, geçtiğimiz yüzyıl için 'aşırılıklar çağı' nitelemesini kullanmayı sever. Bunda hiç şüphesiz haklılık payları yüksektir. Bunu inkâr edemeyiz. Yine de bu 'aşırılıklar çağı'ndan geriye ne kaldığını, yeni bir binyıla neyi miras aldığımızı sorgulamamız gerekir. Aslında 20. yüzyılın kapanmadığını söylemek istiyorum. 1990'lardan itibaren geride bırakmaya hazırlandığımız 'aşırılıklar çağı'nın sadece üzerini örttük. Onu, tüm aşırılıklarıyla beraber ertelenmiş zamanlarımızın içine süpürdük. Böylece hakiki bir siyaset imkânını da yitirmiş olduk.

Bugün, 21. yüzyılın sadece ilk iki on yılını 'tüketmiş' olduğumuz hâlde geriye dönüp baktığımızda, insanoğlunun geçtiğimiz yüzyılı hiç de aratmayacak derecede aşırılıklarla, kan ve gözyaşıyla sınındığını görmemek elde değildir. 21. yüzyıl, 20. yüzyıldan daha farklı ve daha mı iyimser

koşullara sahiptir? Elbette, hayır! İnsanlık, tarih içerisinde sırtına yüklenmiş olduğu ağır yüklerle düşe kalka yürürken kendisine sürekli olarak yeni teselliler, yeni sığınaklar da arıyor. Aidiyetlerimiz bu zor yolculukta kendimizi zaman zaman veya her zaman içine attığımız, bazen saklandığımız bazen sığındığımız mağaralardır. Burada bizim gibi olan, bize benzeyen insanlarla birlikte olduğumuz müddetçe kendimizi rahat ve huzurlu hissederiz. En azından dışarıda bizi bekleyen tehlikeler karşısında korunaklı bir durumda olduğumuza inanırız. 'Ulus-devlet', Batı Avrupa'da uzun ve karmaşık tarihsel-toplumsal süreçlerin sonunda diğer tüm aidiyet ve bağlılık biçimlerinin yerini alırken, büyük bir düşünsel, politik ve kültürel dönüşüm de ona eşlik etmekteydi. Bir toplumsal-politik form olarak 'ulus' ile onun mensupları olan bireyler arasında tarihsel bir özdeşlik varsayımına dayanan bu yeni örgütlenme modeli homojen ve tek-tipçi (*uniformist*) bir yapı öngörmekteydi. Bu şekilde 'ulus-devlet' kendisine vatandaşlık bağı üzerinden tam bir sadakat gösteren mensuplarını içeride ve dışarıda tehlikelerden koruyacak; böylece karşılıklı rıza temelinde yapıldığı varsayılan bir 'sözleşme' gereğince 'ulus-devlet' mutlak bir teritoryal-ulusal hükümrانlık hakkı karşılığında vatandaşlarına güvenlik ve emniyet sunacaktı. Bu felsefi-politik yaklaşımdaki en büyük paradoks tam da bu noktada açığa çıkar. 'Hükümrانlık hakkı' aslında Katolik

teolojideki ‘Tanrı’nın hükümranlığı’ anlayışından devşirildiğı için tıpkı ona benzer biçimde mutlaklık ve eşitlik tanımayan bir üstünlük/aşkınlık içerir. Mutlak ve aşkın (*transcendental*) bir hak olarak ‘ulusal hükümranlılık hakkı’ herhangi bir durumda, ulusun mensuplarından bir bireyin veya bir topluluğun temel haklarıyla çeliştiğinde ne olacaktır? Ya da bunun da ötesinde bütün tartışmanın en temelinde yatan ‘insan haysiyeti/onuru’ ile çatıştığında hangisi tercih edilecektir? Politik-teolojik hükümranlılık hakkı, tarihsel-beşeri-ahlaki ‘insan haysiyeti’ ile bir kez daha karşı karşıya gelmiştir. Günümüzün ‘milliyetçilikler problemi’nin en can alıcı ve acil boyutu budur. Fakat bu defa ertelenemeyecek kadar acil ve yaşamsaldır. Gerçeksiyasetin önünü tıkayan da dayatılan bu hükümranlılık anlayışıdır.

Bu denemenin somut bir tehlikeye işaret ettiğini söylemiştim: milliyetçilikler ve tehlikeleri üzerine düşünmenin ve söylemenin sıradanlığı, sıradanlaşması. Gerçekte bununla asıl problemin ötelendiğini, önemli bazı noktaların üzerinin örtüldüğünü ve bunun aynı zamanda bir ‘çaresizlik stratejisi’ olduğunu ileri sürmek istedim. Fakat bu yazı böyle bir tehlikeye işaret ettiği oranda

bir harekete de çağırıyor. Her hareket özellikle ve öncelikle an’a yöneliktir, an’da vuku bulur. Hareket gerçekleştiği anda artık ertelenemez. Hareket bir irade edimidir. 21. yüzyılın içinden geçmekte olduğumuz şu ‘alacakaranlık kuşağında’ en çok ihtiyaç duyduğumuz şey bu iradedir. Bu irade aynı zamanda ‘umut ilkesi’nin ve bütün sosyal ütopyaların da ilk unsurudur. Hükümranlığın yanılması karşısında gerçek siyaset imkânını ortaya çıkaracak olan da böyle bir iradedir. Çaresizlik stratejilerine karşı yükselecek olan irade içimizden çıktıktan ve hareketi doğurduktan sonra diğer benzer iradelerle birleşerek sonsuzluğa yönelecektir. İnsanlık bir kez daha onurunu korumak adına bu yaratıcı iradeye muhtaçtır; ‘eşref-i mahlukat’ olabilmek için, güzeli kurtarmak ve yükselbilmek için muhtaçtır; birbirini yok etmek için değil, aynı sofrada etrafında buluşabilmek, bölüşebilmek için muhtaçtır. Bu sofrada kardeşliğin sofrasıdır, ama aynı zamanda ekmeğı, emeğı, sevgiyi ve suyu yaratanın da sofrasıdır. Kardeşçe insanların evrensel şehrinde... hiç solmayacak bir gül kokusunda saklı olan...

-Yazı dizisinin sonu-

Sonnotlar

¹ Bu uzun yazı dizisi tekrar gözden geçirilip düzenlenerek, bazı kısımları yeniden yazılmış hâliyle bilimsel bir makale formatında yakın zamanda yayımlanacaktır.